

Török Bernát

A szólásszabadság a közösségi platformokon és a Digital Services Act

Jelen tanulmány azt foglalja össze, mit jelentenek, és milyen kihívást hordoznak a közösségimédia-platformok a szólásszabadság számára. Először röviden számba vesszük a platformok és a véleménynyilvánítás kapcsolatát meghatározó alapvető alkotmányjogi szempontokat, majd azonosítjuk a legfontosabb kihívásokat, és megvizsgáljuk, hogy vajon az Európai Unió keretében kidolgozott, a digitális szolgáltatások egységes piacáról szóló rendelet (Digital Services Act) tervezete hatékony választ ígér-e a felmerülő kérdésekre.

Bevezetés

A közösségi média kezdetben, rövid ideig, nem jelentett kihívást a szólásszabadság doktrínája számára. Megjelenésükkor ezek a platformok személyes kapcsolatokat létesítettek az online világban, és a felületeiken zajló kommunikáció is ehhez igazodott. Nem a társadalmi nyilvánosságnak, hanem személyek közti magántársalgásoknak adtak teret. Az interneten elérhető más kommunikációs csatornák, blogok, honlapok, kommentek voltak azok, amelyek bekapcsolták a megszólalót a társadalmi párbeszédbe. A helyzet az elmúlt évek során gyökeresen megváltozott: a közösségimédia-platformok alapjaiban rajzolták át a nyilvánosság szerkezetét, és meghatározó jelentőségű szereplőként döntő hatást gyakorolnak a társadalmi párbeszéd alakulására. Ma már senki nem kérdőjelezi meg, hogy ezekre a szolgáltatókra a nyilvánosság fontos fórumaiként kell tekintenünk, arról azonban élénk vita folyik, mit várunk el tőlük a megváltozott körülmények között. Sarkalljuk-e őket egyre aktívabb beavatkozásra, vagy inkább kössük meg a kezüket a társadalmi vitába való beavatkozás terén?

Az, hogy a platformok működése szoros összefüggésben van a szólásszabadsággal, ma már nyilvánvaló. Nem mindegy azonban, mit gondolunk ennek az összefüggésnek a természetéről. A szólásszabadság ugyanis régóta több már szűken vett jogi fogalomnál,¹ és ez a jellemzője az utóbbi időszakban csak tovább erősödött. A nyugati alkotmányok és nemzetközi egyezmények a véleménynyilvánítás jogáról

¹ Frederick Schauer: The First Amendment as Ideology. *William and Mary Law Review*, 33. (1992), 3. 853–870.

kitüntetett jelentőségű alapjogként szólnak, emellett azonban nemcsak a közéleti, hanem a jogtudományi diskurzusban is előfordul, hogy elsődlegesen nem jogi, hanem politikai természetű követelményként hivatkoznak rá.² Miközben a jogi és a politikai érvek egyaránt legitimek és fontosak, a tisztázás erejéig érdemes elkülönítenünk őket annak érdekében, hogy világosan lássuk érvényük hatókörét és az érvényesítésükre igénybe vehető eszköztárat.

E helyütt most a szólásszabadságból fakadó legfontosabb alkotmányjogi megfontolásokat foglaljuk össze. Olyan követelményeket veszünk tehát számba a közösségi médiával kapcsolatban, amelyeket akár jogi szabályozással is érvényre lehet juttatni – legalábbis Európában. Az alább érintett kérdések némelyikében ugyanis lényeges ponton tér el egymástól az amerikai és az európai alkotmányjogi doktrína, és a felhozott érvek mindenekelőtt az öreg kontinensre érvényes következtetésekre vezetnek. E következtetések lényege az, hogy a közösségi médiával szemben nemcsak politikai természetű elvárásként fogalmazhatjuk meg mások szólásszabadságának tiszteletben tartását, illetve a társadalmi párbeszéd ügyének előmozdítását, hanem jogi követelményként is szembezegezhetjük vele.

A platformok és a szólásszabadság

A közösségi platformok működése, a szólásszabadság és a társadalmi nyilvánosság egyre összetettebb módon kapcsolódnak egymáshoz. Az alábbiakban azokat az összefüggéseket emeljük ki, amelyek alapvető jelentőséggel bírnak az alapjogi megközelítés számára.

A platformok demokratikus hozadéka

A közösségi média egyik döntő újítása a szólásszabadság felől nézve, hogy bárki számára képes biztosítani a nyilvánosság elé lépés tényleges lehetőségét. Az elvi lehetőség természetesen eddig is adott volt mindenütt, ahol a szólásszabadság alkotmányos jogát biztosították. A szólás jogához azonban nem társultak olyan infrastrukturális eszközök, amelyek valóban lehetővé tették volna bárki számára, hogy a hangja – akár nap mint nap – sokakhoz eljusson. A hagyományos média, vagyis az újságok, a rádiók és a televíziók esetében technikai vagy gazdasági korlátok állják ennek útját, és a szűkösség világát feloldó internet sem hozott önmagában akkora áttörést, mint az online platformok világa. Ezek a szolgáltatók alakították ugyanis ki azt a kommunikációs szerkezetet, hálózati rendszert, amelyben reálissá vált, hogy sokan szóljanak sokakhoz, korábban elképzelhetetlen gyorsasággal.

² Jack Balkin: The First Amendment in the Second Gilded Age. *Buffalo Law Review*, 66. (2018b), 5. 983.

A platformok demokratikus hozadéka a szólásszabadság szempontjából az, hogy bárkinek a hangját be tudják csatornázni a társadalmi párbeszédbe. Többről van itt szó, mint a technológia és a hálózat alkalmasságáról. A közösségi média – működésének első időszakában – megteremtette a társadalmi párbeszéd kapuőrök nélküli szféráját, ahol nem lap- vagy tévétulajdonosokon, nem is szerkesztőségeken, de még csak nem is újságírókon, hanem mindenekelőtt a megszólalón múlik, hozzászól-e közügyeinkhez. Kár lenne vitatni: van ebben kockázat is. Csakhogy bármi is legyen a véleményünk sokak megszólalásának lehetőségéről és ennek kockázatairól, ameddig a szabad véleménynyilvánításra mint a demokrácia legfontosabb legitimációs és részvételi alapjára tekintünk,³ addig nem zúzhatjuk szét ezt a lehetőséget, hanem jó gyakorlatainak kialakításán kell fáradoznunk.

Alapjog a platformmal szemben

Miután kiépült a struktúra, amelyben bárki sokakhoz szólhat, fontos kérdéssé vált, milyen mértékben avatkozhatnak be a szolgáltatók a felületeiken közzétett tartalmakba. Az évekkel ezelőtti kiindulópont egyértelmű volt: elvileg bármit megtehetnek, hiszen magáncégekről van szó, amelyek saját meggyőződésük és szabályaik szerint alakíthatják a platformjukon folyó párbeszédet. A tengerentúlon a mai napig ez az uralkodó jogászai hozzáállás a platformok működéséhez. Az amerikai alkotmányjogi doktrína szerint ugyanis az alapjogok az állammal – és csak az állammal – szemben kényszeríthetők ki.⁴ Márpedig a közösségi média semmiképp sem illeszthető be az állami cselekvések közé.⁵ Ennek értelmében nem a felhasználó hivatkozhat a szólásszabadságra a szolgáltatóval szemben, hanem éppen a szolgáltató hivatkozhat rá a szabályozási igényekkel szemben: a saját felületén úgy alakítja a kommunikációs tartalmat, ahogy akarja.

Kétségtelen, hogy a modern alkotmányok mindenhol abból a célból jöttek létre, hogy világosan meghatározott keretek közé tereljék az államhatalom működését, így biztosítva mindenekelőtt a polgári szabadságjogok gyakorlásának lehetőségét. Az alkotmánynak ebből a rendeltetéséből adódóan a szabályai az államot és annak szerveit kötelezik: megmondják, hogyan kell eljárniuk, meddig terjed a közhatalmuk, és mit kell tenniük az emberi jogok megfelelő garantálása érdekében. A magánszemélyek e jogviszonyokban a jogosulti oldalon helyezkednek el: elvárhatják, hogy az állam betartsa a működésére vonatkozó előírásokat, és tiszteletben

³ Robert C. Post: *Democracy, Expertise, and Academic Freedom*. New Haven – London, Yale University Press, 2012. 1–26.

⁴ Erwin Chemerinsky: *Constitutional Law*. New York, Aspen Publishers, 2006. 507–517.

⁵ Jonathan Peters: The Sovereigns of Cyberspace and State Action: The First Amendment's Application – Or Lack Thereof – To Third-Party Platforms. *Berkley Technology Law Journal*, 32. (2017), 2. 989–1026.

tartsa magánszférájukat és polgári jogaikat. Az alkotmányjog tehát olyan vertikális hatályú normák rendszere, amelyek a közhatalom gyakorlója és az állampolgár közti viszonyt szabályozzák. Az európai jogfejlődés ugyanakkor ezt a vegytiszta képletet az utóbbi évtizedekben már meghaladta, és – elismerve, hogy életünkre és jogaink érvényesülésére korántsem csak az államhatalom lehet meghatározó befolyással – egyes alapjogok tekintetében túllépett a jog vertikális hatályának körén. Az alapjogok horizontális hatályán ehhez képest azt értjük, amikor a polgár az alkotmányos jogainak védelmét nem az állammal, hanem másik magánféllel szemben igényelheti. Az európai jogrendszerek bizonyos körben már bevett gyakorlatként ismerik el az alapjogok horizontális hatályát.⁶ Jellemzőnek tekinthető a magyar Alkotmánybíróság összegző megállapítása: „Az a vita, hogy az alapjogok és az államcélok a magánjogra hatással vannak-e, ma már csak arról folyik, hogyan van hatással az alkotmánytörvény a magánjogi viszonyokra. Vagyis a behatás módszerei és intenzitása a vita tárgya.”⁷

Annak ellenére tehát, hogy az alkotmányos jogok a rendeltetésükből adódóan elsősorban továbbra is az államot kötelezik a polgári szabadság tiszteletben tartására, az európai alkotmányjogi gondolkodásnak jó ideje szerves része, hogy néhány jól körülhatárolt esetben, amikor magánszereplők kerülnek mások alapjogainak érvényesülését jelentős mértékben befolyásoló helyzetbe, az alkotmányos értékek velük szemben is követelményeket állítanak.⁸ A platformok az évek során olyan jelentős felületeivé váltak a társadalmi párbeszédnek, hogy míg korábban a szólásszabadság ügye szinte kizárólagosan a polgár és az állam közti viszonyként volt értelmezhető, ma már harmadik szereplőként számolni kell a diskurzus infrastruktúráját széles körben meghatározó közösségi médiával is.⁹ Sokak szerint ráadásul ennek a harmadik szereplőnek a tevékenysége a polgárok cselekedeteire gyakorolt hatását tekintve a „kormányzás” ismérveivel mutat rokonságot.¹⁰ Nem arról van szó, hogy a közösségi médiára az államra vonatkozó teljes követelményrendszert lehetne vagy kellene alkalmazni, de a platformszolgáltatónak tiszteletben kell tartania az érintett alapjogból fakadó lényegi szempontokat.¹¹ A szólásszabadságból következő ilyen

⁶ Mindenekelőtt a hátrányos megkülönböztetés tilalma volt az az alkotmányos előírás, amelynek a hatályát a törvényhozások a társadalomra széles körben elismerték, magánviszonyokban is előírva az egyenlő bánásmód kötelezettségét. Hasonló folyamat játszódott le a személyes adatok védelméhez való joggal is.

⁷ 8/2014. (III. 20.) AB határozat, Indokolás [56].

⁸ Eleni Frantziou: *The Horizontal Effect of Fundamental Rights in the European Union*. Oxford, 2019.

⁹ Jack Balkin: Free Speech Is a Triangle. *Columbia Law Review*, 118. (2018a), 7. 2011–2056.

¹⁰ Kate Klonick: The New Governors: The People, Rules, and Processes Governing Online Speech. *Harvard Law Review*, 131. (2018), 6. 1598–1670.; Nabiha Syed: Real Talk About Fake News: Towards a Better Theory for Platform Governance. *The Yale Law Journal Forum*, 127. (2017/2018). 337–357.

¹¹ Látni kell, hogy a platformlét eleve a közösségi média és a szólásszabadság viszonyrendszerén kívül is erős érveket jelent az alapjogok horizontális hatályának érvényesítése mellett. Vö. Zsolt

kritérium mindenekelőtt az, hogy a közügyek vitája során mindenki szabadon megfogalmazhassa és közzétehesse az álláspontját. Minél inkább társadalmi kérdéseink aktuális és feszítő vitájáról van szó, annál szűkebb körben nyílhat lehetőség a véleménynyilvánításba való beavatkozásra, és annál kevésbé térhet el a szolgáltató a már kialakult alkotmányos mércék figyelembevételétől.¹²

A közösségimédia-platform moderáló és navigáló tevékenysége összetett hatással van a szólásszabadság társadalmi érvényesülésére.¹³ A tartalmi moderálás jelenti a legközvetlenebb hatást, de a platformok a moderáláson túl a felületükön zajló diskurzus szerkezetének meghatározásával, különösen pedig a figyelmünk algoritmizált terelésével (navigálásával) is fontos társadalmi érdekeket érintenek. A 21. századi információs társadalom általános ismérve a társadalmi nyilvánosság működésére is igaz: ma már nem a rendelkezésre álló információ vagy vélemény a szűkös, hanem a figyelem, amivel az emberek az őket elárasztó információ- és véleménybőség egy részét igyekeznek befogadni.¹⁴ A közösségi média így messze nemcsak tartalmi beavatkozással, hanem figyelmünk navigálásával is fontos hatással tud lenni a társadalmi vita alakulására.

Keretet szabni a moderálásnak

A leghevesebb viták középpontjába elsőként a moderálás került. A platformoktól szűk körben kifejezetten elvárjuk – Európában ma már néha szigorú regulációval is –, hogy szabjanak határt a felületükön folyó párbeszédnek.¹⁵ A moderálásnak az a szintje, amelynek célja nyilvánvalóan jogszerűtlen tartalmak – például a gyűlöltre uszító, a terrorizmust támogató, vagy akár az eleve megtevesztésre létrehozott profilok – eltávolítása, szervesen illeszkedik a demokratikus nyilvánosság ismert kereteibe. Hasonlóképpen, ha adott konkrét helyzetben erőszakos cselekmények valós veszélyét váltja ki egy megszólalás, a tényleges veszélyhelyzet elmúltáig indokolt lehet a fellépés. Más beavatkozásoknál azonban már más a helyzet, és minél közvetlenebb kapcsolatban állnak társadalmi-politikai kérdéseinkkel, annál kevésbé indokolható a vélemények eltüntetése.

Az a gyakorlat, hogy a platformok – többek között bejegyzések vagy profilok törlésével, felfüggesztésével – saját mércéik szerint szabadon beavatkoznak a közéleti vita tartalmába, ma már nem egyeztethető össze a szólásszabadság jogával.

Zödi – Bernát Török: Constitutional Values in the Gig-Economy? Why Labor Law Fails at Platform Work, and What Can We Do about it? *Societies*, 11. (2021), 3.

¹² Török Bernát: *Szabadon szólni, demokráciában*. Budapest, HVG–ORAC, 2018. 147–173.

¹³ Sofia Grafanaki: Platforms, the First Amendment and Online Speech: Regulating the Filters. *Pace Law Review*, 39. (2018), 1. 111–162.

¹⁴ Tim Wu: *The Attention Merchants: The Epic Scramble to Get Inside Our Heads*. New York, Alfred A. Knopf, 2016. 255–266.

¹⁵ Lásd például a 2017-es német NetzDG-t.

A törléstől sem visszariadó széles körű moderálás a kezdeti demokratikus vívmánytól messzire repíti a platformokat, és minden eddigénél hatékonyabban működtethető kapuőrökké teszi őket. Nem volt még olyan mechanizmus, amely a társadalmi párbeszéd ekkora jelentőséggel bíró szegmenséből ennyire hatékonyan, egyetlen klikkeléssel tudta volna eltüntetni bárkinek a hangját. Nincs ugyanis hatékonyabb kontroll annál, mint amikor az online térben kódok és algoritmusok szereznek érvényt előírásoknak.¹⁶ Kirívó esetek a moderáló rendszer potenciális „zárókövét” is megmutatták már: ha a szolgáltató maga nem lépne fel adott közléssel vagy megszólalóval szemben, akkor az alkalmazások elérésében jobbra megkerülhetetlen kulcsszereplők (Google, Apple, Amazon) is elérhetetlenné tehetik az érintett kommunikációs felületet.¹⁷

Az alkotmányos kiindulópontok és a szolgáltatók gyakorlata közti ellentmondás feloldására alapvetően két út kínálkozik: vagy módosítunk a szólásszabadságból fakadó követelményeken, vagy megváltoztatjuk a platformok gyakorlatát. A kérdés nyitottnak tekinthető, hiszen hozhatók föl érvek amellett, hogy a véleménynyilvánítás eddigi szempontjai kevesebb megszólalóra, lassabban folyó kommunikációs folyamatra, megfontoltabb közéleti megnyilvánulásokra lettek szabva, ezért új mércéket kell kialakítanunk. Ezek az alkotmányossági szempontok azonban mindenekelőtt nem bizonyos körülményekre, hanem a demokratikus jogállamra lettek szabva. Kétségtelen tény, hogy társadalmi viszonyaink és demokratikus eszmecserénk feltételei jelentősen más képet mutatnak most, mint évtizedekkel ezelőtt.¹⁸ Nemcsak Európában, hanem a legnagyobb múltra visszatekintő amerikai szólásszabadság-doktrína égisze alatt is szükség van a változások tudatosítására.¹⁹ Az említett elvi kiindulópontok azonban a demokrácia lényegéből, a demokratikus részvétel gondolatából fakadnak, így ameddig közös a meggyőződés, hogy demokratikus (ön)kormányzás keretében akarjuk intézni a közügyeinket, addig a társadalmi gyakorlatainkat kell hozzájuk igazítani, nem pedig fordítva.

Elvárások a navigálással szemben

A tartalmi beavatkozást jelentő moderálás helyett sokkal inkább a közösségi média más beavatkozási lehetőségeit érdemes a középpontba helyezni akkor, amikor a nyilvánosság súlyosodó problémáinak megoldásán gondolkodunk. Ezt a hangsúlyváltást

¹⁶ Lawrence Lessig: *Code 2.0*. New York, Basic Books, 2006. 5, 83–138.

¹⁷ Lásd a Google és az Apple reakcióját Donald Trump letiltásával kapcsolatban: Jack Nicas – Davey Alba: Amazon, Apple and Google Cut Off Parler, an App That Drew Trump Supporters. *The New York Times*, 2021. január 9.

¹⁸ Tim Wu: Is the First Amendment Obsolete? *Michigan Law Review*, 117. (2018), 3. 547–581.

¹⁹ Toni M. Massaro – Helen Norton: Free Speech and Democracy: A Primer for Twenty-First Century Reformers. *U.C. Davis Law Review*, 54. (2021), 1631–1685.

az is indokolja, hogy a korábban is meglévő kihívások – úgymint az álhírek terjedése vagy a visszhangkamrák kialakulása – nem pusztán a megszólalók számának robbanásszerű megugrása miatt váltak nyomasztóbbá. A közösségimédia-platform különféle funkciók révén különféle hatással van a társadalmi kommunikációra, ami disztingvált megközelítést indokol. A navigálás körébe sorolható szolgáltatói aktivitás eszközeinek közös vonása, hogy a felhasználók figyelmének algoritmizált terelése (navigálása) révén központi szerepük van az egyes közlések által elért nyilvánosság és befolyásoló erő alakulásában.

Egyrészt a szolgáltató a társalgás szerkezetét döntően befolyásoló funkciókat működtet. A felhasználók közlései nem maguktól, hanem azonnali lájkolások, megosztások és kommentek révén nyerik meg az esélyt arra, hogy egy szempillantás alatt százezres vagy milliós tömegeket érjenek el. Ez a folyamat azonban korlátok közé terelhető. A közösségi média „demokratikus hozadéka” abból áll, hogy ki-ki megoszthassa a véleményét, és az tartalmi beavatkozás nélkül eljuthasson a nyilvánossághoz. Ettől nagyon eltérő kérdés már az, hogy a közzétett vélemény számára – a platform többletfunkciói révén – villámgyorsan a lehető legszélesebb nyilvánosságot kell-e generálni.

Másrészt a közösségi média felületén zajló folyamatok alapvető irányítója az algoritmizált figyelemterelés (hírfolyam). Algoritmus dönt arról, milyen tartalmakra hívja föl a felhasználók figyelmét, és az általa kiválasztott tartalomnak összehasonlíthatatlanul nagyobb esélyük van a széles körű terjedésre. A közvélemény alakulására gyakorolt hatása miatt a jog a navigálás iránt sem lehet közömbös. Mindenképpen aggályos, hogy a társadalmi párbeszéd e befolyásolásának szempontjaiba jelen állás szerint legfeljebb a szolgáltatók önkényesen csepegtetett adatai vagy egykori dolgozóik utólagos (ön)kritikus vallomása nyomán nyerhetünk bepillantást. Különösen erős érvek szólnak az átláthatóság biztosítása mellett azok után, hogy az eddig nyilvánosságra került információk az algoritmusok káros hatásának tudatos negligálására utalnak.²⁰

Többről van szó ugyanakkor, mint a transzparencia növeléséről. A navigálásnak fontos szerepe lehet a nyilvánosság egyes problémáinak enyhítésében, ami érdemi elvárások megfogalmazását is indokoltta teheti. Vagy mi is szabályozzuk az algoritmusokat, vagy csak ők szabályoznak minket.²¹ Érdemi szerepvállalást jelentene például, ha a platformok az algoritmusaiikkal úgy alakítanák a felületükön zajló diskurzus szerkezetét, hogy a felhasználók tömegei – a visszhangkamrák közti szakadék további mélyülése helyett – sokszínűbb tartalmakkal találkozzanak. Az álhírek elleni küzdelemben is a megbízható hírforrások helyzetbe hozása jelenthet érdemi előrelépést, nem pedig az egyre terebélyesedő moderálás. Eddig alkalmazott

²⁰ The Facebook Files – A Wall Street Journal Investigation. *The Wall Street Journal*.

²¹ Lawrence Lessig előadása Budapesten (Nemzeti Köszolgálati Egyetem, 2021. október 29.), lásd Bodnár Zsolt: Lawrence Lessig Budapesten: Ha nem tudjuk szabályozni az algoritmusokat, ők fognak szabályozni minket. *Qubit*, 2021. október 30.

algoritmusaihoz hasonlóan a platformok ezekre a problémákra is kidolgozhatnák a gépi figyelemterelés olyan módszertanát, amely nem teszi őket önálló tartalmi szerkesztővé.

A digitális szolgáltatásokról szóló rendelettervezet (DSA)

Az Európai Bizottság 2020 decemberében nyújtotta be a digitális szolgáltatások egységes piacáról szóló európai parlamenti és tanácsi rendeletre vonatkozó javaslatát (Digital Services Act, DSA).²² A jogszabálytervezet a digitális piacokat és szolgáltatásokat megregulázó nagyobb szabályozási csomag részeként jelent meg, de a közösségimédia-platformok és a szólásszabadság viszonyát illetően a DSA rendelkezései önálló vizsgálatot érdemelnek, mivel elsősorban ezek hivatottak rendezni az imént felvetett kérdéseket. A DSA önmagában véve is tekintélyes terjedelmű jogszabálytervezet, amely részletes szabályokat irányoz elő az online platformok működésére. Az alábbiakban csupán azokat az elemeit érintjük, amelyek a szólásszabadság felől felmerülő kihívásokra próbálnak választ adni. Fontos kiemelni, hogy a jogalkotási folyamat jelen stádiumában figyelembe vesszük azokat a módosító javaslatokat is, amelyek 2021 novemberében kerültek az Európai Tanács elé, és amelyek kifejezetten releváns kiegészítéseket tettek témánk szempontjából.

Alapjogi megközelítés

A rendelettervezet az online platformok szabályozási kihívásait egyértelműen abban a jellegzetesen európai keretben helyezi el, amely a felmerülő problémák egy részét – sőt lényegi részét – alapjogi kérdésnek tekinti. A konkrét rendelkezésekben megjelenő alapjogi szabályoknak a módosító javaslatokkal együtt olvasott tervezet világos szempontokkal ágyaz meg. Már a (3) preambulumbekkezdésben megjelenik az az alapállás, mely szerint az információs társadalom online korszakában a közvetítő szolgáltatók tevékenységének kiemelt jelentősége van abból a szempontból, hogy megfelelően érvényesülnek-e az Unió Alapjogi Chartájában foglalt alapvető jogok, különösen a véleménynyilvánítás és az információ szabadsága. Az online óriásplatformok, vagyis a legnépszerűbb közösségi médiaplatformok, illetve a nagy keresőprogramok esetében pedig az (56) preambulumbekkezdés további szempontként emeli ki, hogy ezeknek a használata erősen befolyásolhatja a közvélemény és a közbeszéd alakulását, ami a társadalmi kockázatok enyhítése érdekében az alapvető jogokra épülő szabályozást és jogérvényesítést tesz szükségessé. Ezt a gondolatot viszi tovább

²² European Commission: *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Single Market For Digital Services (Digital Services Act) and amending Directive 2000/31/EC. COM(2020)825 végleges (2020. december 15.) (DSA).*

az (57) bekezdés is, amely a rendszerszintű kockázatok között emeli ki azt a hatást, amelyet ezek a szolgáltatások a Charta oltalma alá tartozó alapjogoknak, többek között a véleménynyilvánítás és a tájékozódás szabadságának a gyakorlására fejtenek ki.

Fontos értelmezési szabálya a rendelettervezetnek a (105) preambulumbekkezdés, amely szerint valamennyi rendelkezést az alapvető jogokkal összhangban kell értelmezni és alkalmazni, különös tekintettel a véleménynyilvánítás és a tájékozódás szabadságára, valamint a tömegtájékoztatás szabadságára és sokszínűségére. A hatóságoknak megfelelő egyensúlyra kell törekedniük az érintett alapjogok között. A preambulum említett útmutatásaival egybecsengve a rendelettervezet 1. cikke olyan biztonságos, kiszámítható és megbízható online környezet kialakítását tűzi ki célul, amelyben a Chartában rögzített jogok hatékony védelmet élveznek.

Mindezeknek az iránymutatásoknak köszönhetően mire a rendelettervezet a konkrét kérdések szabályozásához ér, addigra nem lehet kérdéses sem az érintett jogalanyok, sem pedig a majdani jogalkalmazók számára: az online platformok és felhasználók közti jogviszony magánjogi alanyok között létrejövő olyan kötelék, amelyben horizontális hatállyal megjelennek az alapjogi szempontok, lényeges jogokkal és követelményekkel befolyásolva a felek jogi pozícióját.

Moderálás keretek között

A fentiekben azonosított egyik alapjogi probléma a moderálás kérdése. A rendelettervezet – helyesen – szélesen adja meg a tartalommoderálás fogalmát, és annak tekint minden olyan automatizált vagy nem automatizált tevékenységet, amely a szerződési feltételekkel összeegyeztethetetlen, vagy jogellenes felhasználói tartalom vagy információ észlelésére, azonosítására vagy kezelésére szolgál, ideértve az elérhetőséget, láthatóságot és hozzáférhetőséget érintő intézkedéseket. Ennek értelmében a tartalom eltávolítása, illetve a fiók felfüggesztése vagy megszüntetése mellett a rendelettervezet már jóval finomabb beavatkozásokat is moderálásnak tekint, mint például az információ láthatóságának csökkentését, a tartalom hátrasorolását vagy demonetizálását.²³

A jogellenes tartalmak szűkebb körén túl a moderálás jogi keretét a jogviszony magánjogi természetének megfelelően a platformszolgáltató és a felhasználó között létrejött szerződés feltételei adják, amely feltételek között kiemelkedő jelentőséggel bírnak a szolgáltató által meghatározott kritériumok, az úgynevezett közösségi szabályok, alapelvek vagy sztenderdek. A moderálással összefüggő központi kérdés éppen ezért az, hogy a szolgáltatók mint magánszereplők szabadon alakítják és alkalmazzák-e ezeket a szerződéses feltételeket, vagy pedig léteznek szempontok és követelmények, amelyek korlátozzák ebbéli szabadságukat.

²³ DSA 2. cikk p) pont.

Nagyon fontos, témánk szempontjából önmagában véve mégis kisebb jelentőségű rendelkezés, hogy a rendelettervezet 12. cikk (1) bekezdése alapján a közvetítő szolgáltatók könnyen hozzáférhetően, egyértelműen, egyszerűen és érthetően kötelesek tájékoztatást adni a tartalommoderálás célját szolgáló eljárásairól, intézkedéseikről és eszközeikről. Bár a transzparencia képezheti az alapját minden további követelmény érvényesítésének, önmagában véve ez az előírás nem kötné még meg a szolgáltatók kezét a moderálás szabályainak meghatározásakor és alkalmazásakor.

Perdöntő jelentősége van ugyanakkor a moderálás érdemi alakítása szempontjából a 12. cikk (2) bekezdésének. Eszerint a közvetítő szolgáltatóknak kellő gondossággal, objektíven és arányosan kell eljárniuk a tartalommoderálás körébe tartozó szerződési feltételek alkalmazása és érvényesítése során, kellően figyelembe véve minden érintett jogait és jogos érdekeit, beleértve a szolgáltatást igénybe vevők alapvető jogait. Jóllehet ez az alapvető jellegű rendelkezés nem szab egzakt mércét a szolgáltatók kezének megkötésére, generálklauzulaként ez lehet majd az a biztos alap, amelyre a tartalommoderálás kontrollja során a jogalkalmazók alapjogi érveket és tesztek építhetnek.

Az alapjogok horizontális hatályának gyakorlati működéséhez nincs szükség többre. Az e tekintetben közösnek tekinthető európai alapjogi doktrína lényegét jól fejezi ki a magyar Alkotmánybíróság értékelése az alapvető jogok magánjogi viszonyokban való megjelenéséről. Eszerint az alapjogok a magánjog generálklauzuláin keresztül képesek beszűrődni a magánjog rendszerébe, amely módszer egyfelől világos lehetőséget nyújt az alkotmányos követelmények és szempontok megjelenésére, másfelől biztosítja, hogy a polgári jogviszonyok továbbra is polgáriak maradjanak. Generálklauzula hiányában ugyanakkor az alapjogok nem képesek közvetlenül hatni a magánjogban.²⁴ Ahhoz tehát, hogy a platformszolgáltatók szerződési feltételeken (közösségi szabályokon) alapuló moderálási gyakorlatát a felhasználó szólásszabadságát védő szempontokkal tereljük korlátok közé, pont a 12. cikk (2) bekezdésében foglalt generálklauzulára van szükség. A klauzula valódi működését erősen támogatja, hogy a fent bemutatott módon a rendelettervezetnek a módosításokkal együtt olvasott szövege kétséget nem hagyva helyezi alapjogi kontextusba a tervezet valamennyi rendelkezését.

A 12. cikk (2) bekezdésében foglaltak tartalmi értelemben is elegendőek az alapjogi helyzet figyelembevételére és az ütköző szempontok feloldására. A rendelettervezet a szolgáltatás igénybe vevőit megillető alapvető jogok kellő figyelembevételének, valamint a szerződési feltételek alkalmazása során az „arányosság” érvényesítésének előírásával megteremti a kereteit az alapjogi mérlegelés elvégzésének. A DSA elfogadását követően a jogalkalmazás izgalmas kérdése lesz, miként alakíthatók ki a szolgáltatók speciális és jogos „közösségi” érdekei, valamint a felhasználók szólásszabadsága ütközésének feloldására szolgáló tesztek. Egyelőre két dolgot tudhatunk biztosan: egyfelől olyan magánjogi jogviszonnyal állunk

²⁴ 8/2014. (III. 20.) AB határozat, Indokolás [56].

szemben, amelyben relevánsak és érvényesítendők az alapjogi szempontok, másfelől azonban nyilvánvalóan figyelembe kell venni a szolgáltatók érdekeit, vagyis nem lehet automatikusan átvenni az állami beavatkozásra vonatkozó mércéket.

A navigálás szabályozása

Az alapjogi kontextus nemcsak a moderálásra, hanem a navigálásra is vonatkozik. Jóllehet ebben a körben nem találunk a 12. cikk (2) bekezdésében foglalthoz hasonló közvetlen érdemi szabályt, közvetett módon egyértelműen szerephez jutnak az alapjogi érvek. A rendelettervezet az algoritmizált figyelemterelést az „ajánlórendszerek” fogalmán keresztül szabályozza, annak tekintve azt a teljesen vagy részben automatizált rendszert, amelyet az online platform arra használ, hogy az online interfészen konkrét információkat javasoljon a szolgáltatás igénybe vevője számára.²⁵ A rendelettervezetben visszaköszön az a megállapításunk, mely szerint az ajánlórendszereknek a közvéleményre gyakorolt hatása miatt a szabályozás a navigálással szemben sem lehet közömbös. A tervezet nemcsak általában véve hozza összefüggésbe a nagy platformokat a közbeszéd, a közvélemény alakulásával és a tájékozódás szabadságával,²⁶ hanem kiemelt szerepet tulajdonít ebben az ajánlórendszereknek. A (62) preambulumbekkezdés leszögezi, hogy a legnagyobb platformok ajánlórendszereinek jelentős hatása lehet arra, hogy a felhasználók információhoz jussanak az interneten, ezért szolgáltatóiknak következetesen biztosítaniuk kell az igénybe vevők megfelelő tájékoztatását.

A navigálásra vonatkozó konkrét rendelkezések mindenekelőtt megteremtik a transzparencia követelményének jogi alapjait. A 29. cikk értelmében az online óriásplatformok üzemeltetőinek a szerződési feltételeikben egyértelműen, hozzáférhetően és könnyen érthetően meg kell határozniuk az ajánlórendszereikben használt fő paramétereket. A felhasználók számára továbbá lehetővé kell tenni e paraméterek módosítását vagy befolyásolását oly módon, hogy legalább egy olyan alternatíva elérhető legyen, amely nem profilalkotáson alapul.

Az átláthatóság mellett az ajánlórendszerekre vonatkozó 29. cikkben nem találunk olyan közvetlen érdemi szabályt, amely a közvéleményre és a tájékozódás szabadságára gyakorolt hatásra tekintettel bizonyos körben korlátozná vagy megkötné a navigáló platform kezét. A rendelettervezet azonban a kockázatértékelés és -csökkentés keretében olyan mechanizmust intézményesít, amely közvetett módon egyértelműen alkalmasnak látszik az ajánlórendszerek megregulázására. Az online óriásplatformoknak legalább évente egyszer azonosítaniuk, elemezniük és értékelniük kell a működésükből eredő jelentősebb rendszerszintű kockázatokat, és ennek a kockázatértékelésnek magában kell foglalnia az alapvető jogok

²⁵ DSA 2. cikk o) pont.

²⁶ Preambulum (56)–(57).

gyakorlását érintő negatív hatásokat, külön nevesítve a véleménynyilvánítás és a tájékozódás szabadságát.²⁷ Az így azonosított kockázatok kezelésére a platformüzemeltetőknek megfelelő kockázatsökkentő intézkedéseket kell hozniuk, kiemelt figyelmet fordítva az intézkedések alapjogi hatására. Az egyes kockázatsökkentő intézkedések példálódzó felsorolásakor pedig a tervezet első helyen említi az ajánlórendszerek módosításának eszközét.²⁸ Levonható tehát az a következtetés, hogy közvetetten, a kockázatkezelés keretében a rendelettervezet azt az elvárást támasztja a platformokkal szemben, hogy ajánlórendszereiket folyamatosan a közvélemény demokratikus alakulására és a tájékozódás szabadságára vonatkozó alkotmányos követelményekhez igazítsák. A konkrét mércék tekintetében itt is elmondható az, ami a moderálásnál: a joggyakorlatra hárul a felelősség, hogy a közvélemény szempontjait és a szolgáltatók jogos érdekeit egyaránt figyelembe véve alakítsa ki a beavatkozás gyakorlati tesztjeit. Azokat a teszteket, amelyek adott esetben – ha nem is megoldást, de legalább – választ próbálnak adni a demokratikus közvéleményre leselkedő olyan veszélyekre, mint amilyen a minden korábbinál hézagmentesebben záró visszhangkamrák kialakulása.

Összességében a DSA-módosításokkal kiegészített szövege – az alapjogi elvárásokra érzékeny jogalkalmazói gyakorlatot feltételezve – alkalmasnak tűnik arra, hogy megtegye, amit jogi szabályozással meg lehet tenni a platformokon jelentkező szólásszabadság-kihívások kezelésére. Jó azonban szem előtt tartanunk, hogy a problémák egy része, amelyeket a platformok nyakába varrunk, valójában a nyilvánosságunk működésének korábban is erősödő, súlyos anomáliáira mutatnak rá. A közbeszédben egyre nyomasztóbb mértékben jelen lévő irracionalitást, a visszhangkamrákba való bezárkózást, vagy a hiteles, a társadalom kritikus tömegei által közösen elfogadott és irányadónak tekintett orgánumok hiányát nem a platformok kora hozta el. A kétségkívül meglévő és a közösségi média által felerősített problémák terén a tüneti kezelésnél remélhetőleg több, de gyógyírnál bizonyosan kevesebb várható a szabályozástól.

The Freedom of Speech on Social Platforms and the Digital Services Act

Abstract

This paper summarises what social media platforms mean to free speech and how they challenge it. We first describe the fundamental constitutional aspects of the relationship between platforms and expression, then identify the main challenges, and examine whether the draft Digital Services Act of the European Union promises an effective response to the issues that arise.

²⁷ DSA 26. cikk (1) b) pont.

²⁸ DSA 27. cikk (1) a) pont.

Felhasznált irodalom

- Balkin, Jack: Free Speech Is a Triangle. *Columbia Law Review*, 118. (2018a), 7. 2011–2056.
- Balkin, Jack: The First Amendment in the Second Gilded Age. *Buffalo Law Review*, 66. (2018b), 5. 979–1012.
- Bodnár Zsolt: Lawrence Lessig Budapesten: Ha nem tudjuk szabályozni az algoritmusokat, ők fognak szabályozni minket. *Qubit*, 2021. október 30. Online: <https://bit.ly/3yJG4I9>
- Chemerinsky, Erwin: *Constitutional Law*. New York, Aspen Publishers, 2006.
- European Commission: *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Single Market For Digital Services (Digital Services Act) and amending Directive 2000/31/EC*. COM(2020)825 végleges (2020. december 15.). Online: <https://bit.ly/3o9BNsx>
- Frantziou, Eleni: *The Horizontal Effect of Fundamental Rights in the European Union*. Oxford, 2019.
- Grafanaki, Sofia: Platforms, the First Amendment and Online Speech: Regulating the Filters. *Pace Law Review*, 39. (2018), 1. 111–162.
- Klonick, Kate: The New Governors: The People, Rules, and Processes Governing Online Speech. *Harvard Law Review*, 131. (2018), 6. 1598–1670.
- Lessig, Lawrence: *Code 2.0*. New York, Basic Books, 2006.
- Massaro, Toni M. – Helen Norton: Free Speech and Democracy: A Primer for Twenty-First Century Reformers. *U.C. Davis Law Review*, 54. (2021), 1631–1685.
- Nicas, Jack – Davey Alba: Amazon, Apple and Google Cut Off Parler, an App That Drew Trump Supporters. *The New York Times*, 2021. január 9. Online: <https://nyti.ms/3o7YQ71>
- Peters, Jonathan: The Sovereigns of Cyberspace and State Action: The First Amendment’s Application – Or Lack Thereof – To Third-Party Platforms. *Berkley Technology Law Journal*, 32. (2017), 2. 989–1026.
- Post, Robert C.: *Democracy, Expertise, and Academic Freedom*. New Haven – London, Yale University Press, 2012.
- Schauer, Frederick: The First Amendment as Ideology. *William and Mary Law Review*, 33. (1992), 3. 853–870.
- Syed, Nabiha: Real Talk About Fake News: Towards a Better Theory for Platform Governance. *The Yale Law Journal Forum*, 127. (2017/2018). 337–357.
- The Facebook files – A Wall Street Journal Investigation. *The Wall Street Journal*. Online: <https://on.wsj.com/3aNNMcj>
- Török Bernát: *Szabadon szólni, demokráciában*. Budapest, HVG–ORAC, 2018.
- Wu, Tim: *The Attention Merchants: The Epic Scramble to Get Inside Our Heads*. New York, Alfred A. Knopf, 2016.
- Wu, Tim: Is the First Amendment Obsolete? *Michigan Law Review*, 117. (2018), 3. 547–581. Online: <https://doi.org/10.36644/mlr.117.3.first>
- Zódi, Zsolt – Bernát Török: Constitutional Values in the Gig-Economy? Why Labor Law Fails at Platform Work, and What Can We Do about it? *Societies*, 11. (2021), 3. Online: <https://doi.org/10.3390/soc11030086>